

ВПЛИВ СЦЕНОГРАФІЧНИХ ІДЕЙ ЄВГЕНА ЛИСИКА НА ТВОРЧІСТЬ АРХІТЕКТОРІВ УКРАЇНИ

© Климко З. В., 2019

За результатами анкетного опитування і аналізу проектних рішень та реалізацій українських та зарубіжних архітекторів-практиків і сценографів розглянуто вплив на їх творчість архітектурно-сценографічних ідей Є. М. Лисика.

Ключові слова: архітектурно-сценографічні ідеї, принципи, методики Євгена Лисика.

Постановка проблеми

Поміж двох ювілейних дат, пов'язаних із ім'ям всесвітньо відомого художника Євгена Лисика: 2015 р., коли йому виповнилося б 85 років і 2020, коли відзначали 90 років від його дня народження, відбулося багато знакових подій, пов'язаних із визнанням місця творчої спадщини Маестро у театральному часі, просторі, сценографії, архітектурі національного і світового театрів. По-перше, вийшли друком, окрім усіх інших видань, бібліографічні покажчики (2015 рік), присвячені творчості художника, а також монографія “Творчість Є. М. Лисика в часі, просторі, сценографії та архітектурі”, яка стала популярною і у спеціалістів, і у шанувальників театру. По-друге, було організовано серію виставок його ескізів, малюнків, макетів як у Львові (в театрі опери та балету, Національному музеї, приватних галереях), так і на персональних виставках. У Празі – Празьких Квадріенале в 2015 і 2019 роках. На виставці 2015 року у розділі “Освіта” експонували проекти і реалізації, які виконали викладачі і студенти кафедри Дизайну архітектурного середовища Львівської політехніки. А на Квадріенале 2019 року серед експонатів розділів “Макети сценографій” виставляли макет сценографії до балету “Сотворення світу” та копію ескізу сценографії фольк-опери “Цвіт папороті” у Першому українському Національному театральному павільоні в “Промисловому Палаці”. Але найважливішою подією став захист дисертаційного дослідження З. В. Климко “Архітектура сценографії Є. Лисика”, що відбувся в жовтні 2018 року в спеціалізованій Вченій раді Національного університету “Львівська політехніка”. Одним із завдань дослідження було виявити розвиток архітектурно-сценографічних принципів творчості Є. М. Лисика в сучасному українському архітектурному проектуванні та будівництві і довести, що названі принципи використовують творці сучасної архітектури.

І якщо результати навчального, пошукового, експериментального проектування під впливом ідей архітектурно-сценографічного формотворення Лисика представниками Львівської архітектурної школи відомі в архітектурних колах, а також іншим спеціалістам театру, то досягнення архітекторів в інших містах і регіонах і особливо в прикладному проектуванні – маловідомі. Це потребує спеціального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

За останні роки XXI ст. помітно зросла кількість публікацій про Є. М. Лисика та його творчість. І хоча в XX столітті їх було достатньо [1–7], однак саме в період поміж 2015 та 2019 роками зросло зацікавлення творчістю Лисика. Цьому сприяло відродження його вистав і у Львові (“Сотворення світу”; “Лускунчик”, “Есмеральда”; “Парсифаль” у Санкт-Петербурзі), (“Лоенгрін”, “Тіль Уленшпігель” у Мінську); виставки, організовані в Україні – у Львові і Києві, і особливо закордонні – в Празі в 2015 і 2019 роках [8, 9]. А і освітньо-проектна і наукова діяльність кафедри дизайну архітектурного середовища із оперативними щорічними громадськими звітами за досягнутими результатами також вобразилися в публікаціях [10–14]. Найбільш синкретичною з

них виявилася монографія “Творчість Є. М. Лисика в часі, просторі, сценографії та архітектурі” [15]. Та найважливішою подією став успішний захист згаданої вище дисертації “Архітектура сценографії Є. Лисика” [16], в якій вперше з часів театральної діяльності художника і архітектора К. Шинкеля творчу спадщину художника (Є. Лисика) розглянуто як об’єкт і предмет архітектурної науки. І хоча важливість законів архітектури для завдань сценографії декларують багато художників світового театру: Троєм (Houric) і Майкл Левін (Канада), Енді (Bargilly) (Кіпр), Валід Амір (Кувейт), Міодраг Табачкі (Сербія), Боб Шмідт (США) і багато інших, і насамперед – Памела Говард, яка в своїй формулі сценографії: *простір + текст + дослідження + колір + композиція + керування + виконавець + глядач* ставить складову “простір” на першу позицію [17], місце Євгена Лисика в сценографічній творчості особливе. По-перше, тому, що в творчому методі митець перевагу надавав використанню законів архітектури від самого початку своєї театральної діяльності. По-друге, принципи його архітектурно-сценографічної творчості стали актуальними не тільки для творення сценографії і театральної архітектури, а й для розвитку архітектури в Україні загалом.

Формування мети статті

Висвітлити розвиток архітектурно-сценографічних принципів творчості Є. М. Лисика та назвати об’єкти та їх авторів в сучасному архітектурному прикладному проектуванні та будівництві в Україні.

Виклад основного матеріалу

Для визначення впливу архітектурно-сценографічних ідей Є. Лисика на творчість архітекторів України було опитано 50 осіб з міст Львова, Києва, Чернівців, Дніпра, Луцька та ін. і отримано 21 відповідь. Також було опитано 5 сценографів в Україні та за кордоном (Торонто, Калгарі, Москва) і отримано 3 відповіді. Серед опитаних Б. Гой, І. Копиляк, В. і О. Проскуракови, Р. Кубай, І. Щербаков, Д. Ярема та ін. зі Львова; О. і І. Кордуняни з Чернівців; Е. Товстик з Дніпра, В. Мещеряков з Одеси; І. Тарасюк з Луцька; Ю. Білас з Києва. Серед сценографів П. Босий та Ш. Долгой з Торонто; С. Бархін з Москви.

І хоча не всі опитані архітектори-практики займалися проектуванням театрально-видовищних об’єктів, всі вони повідомили, що знайомі з феноменом сценографії. І, що найцікавіше, – знайомі з театральною творчістю Є. М. Лисика і його архітектурно-сценографічними здобутками.

Щодо самої театральної творчості, то свою обізнаність з творчістю Є. М. Лисика в Україні підтвердили 11 респондентів; в інших країнах – 7; в театрах – 5; за межами театрів – 4; в інших галузях мистецтва – 3 респонденти.

А відносно архітектурно-сценографічних здобутків Лисика, то найвідомішими для респондентів стали ті, що відбулися в театральних будівлях, спорудах, приміщеннях, просторах у межах сцен – 14 підтверджень; та в проектуванні усіх видів нових театральних просторів (в пошуковому, експериментальному, концептуальному) – 5 підтверджень.

Обізнаність у спадщині Є. М. Лисика дозволила респондентам підтвердити і його архітектурно-сценографічні рішення, що є прогресивними і мають далеку перспективу використання в майбутньому: для проектування як сучасних українських та світових театрів, так і інших громадських будівель і споруд.

Прогресивними і такими, що мають далеку перспективу в майбутньому проектуванні українських і світових театрів, були рішення пристосування, адаптації, інтеграції архітектурного і сценографічного середовища в стаціонарних театрах. А також аранжування сценографічного простору сцени з архітектурою театру загалом.

Актуальним у майбутньому було визнано використання культурних надбань і творення нових типів. Серед “іншого” називали формування нових театральних просторів, театралізацію міського простору довкола театрів, творення інших видовищних будівель і споруд.

На думку респондентів, архітектурно-сценографічні рішення Є. М. Лисика можна також використати при проектуванні таких громадських будівель і споруд: культурно-просвітницьких, спортивно-видовищних, навчальних та інших. На питання “... чи вплинув на Вас свого часу

архітектурно-сценографічний досвід художника сцени Є. М. Лисика?” – половина респондентів відповіли “так” або “частково так”. Деякі майстри сценографії і архітектури визнали конкретні приклади архітектурно-сценографічних принципів, заходів і засобів творення середовища вистав Лисиком, які вони використали в своїх архітектурних проєктах і реалізаціях. Наприклад, архітектор В. Проскураков повідомив, що каталізатором ідей архітектури запроектованого і збудованого ним із І. Щербаковим, П. Гавриловим і Б. Рибакком ландшафтно-фольклорного театру у музеї народної архітектури і побуту у Львові [18] були ескізи архітектурно-сценографічного вирішення Є. М. Лисиком фольк-опери “Цвіт папороті” і досвід звернення сценографа до фольклорного матеріалу – використання прадавніх українських міфологічних символів як акцентів і заходів побудови просторово-дійових композицій (рис. 1).

Рис. 1. Ландшафтно-фольклорний театр в музеї народної архітектури і побуту у м. Львові, збудований у 1989 р. Архітектори В. Проскураков, І. Щербаков, П. Гаврилов. Сценограф Є. Лисик (фото з архіву професора В. Проскуракова)

Скористався таким досвідом Майстра і архітектор І. Тарасюк при творенні театрального простору в музеї-скансені села Рокині Волинської області. Уміння Є. М. Лисика гармонізувати свої сценографії з архітектурою сцени, залу, театру загалом (сценографічні рішення вистав “Три мушкетери”, “Війна і мир”, “Тіль Уленшпігель”, “Сотворення світу” та ін.) надихали і надихають архітектора з Чернівців О. Кордуняна до творення внутрішніх і зовнішніх об’ємів будівель з урахуванням не лише методів геометричної побудови алгоритмів пропорціонування, а й контексту історичносформованого середовища центру Чернівців. Саме такий метод він використав під час проєктування і будівництва торговельного центру на вул. Героїв Майдану [19] і багатоквартирний житловий будинок на вул. О. Кобилянської в м. Чернівці (рис. 2).

Уміння Є. М. Лисика для побудови своїх сценографічних рішень використовувати оптичні ілюзії (у виставах “Спартак”, “Війна і мир”, “Лускунчик” та ін.) використав архітектор В. Мещеряков для збільшення фізичного простору нижнього храму при відродженні Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору [20]. Використавши “за підказкою” Лисика смальту, та як зроблено це у виставах “Лускунчик” у Львові і “Легенда про любов” у театрі Анкари – для збільшення глибини “неба” – горизонтів. В першому випадку неба Різдв’яного, а в другому – неба на Сході. Правда, в соборі в Одесі архітектор прикрасив мозаїкою не “небо”, а вівтар, хори і стіни нижнього храму (рис. 3).

*Рис. 2. Торговий центр на вулиці Садовій у м. Чернівці. Архітектор О. Кордунян.
Збудований у 2007 р. (фото з архіву архітектора В. Мецзякова)*

*Рис. 3. Інтер'єр нижнього храму Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору.
Архітектори В. Мецзяков та ін. Освячений у 2005 р.
(фото з архіву архітектора В. Мецзякова)*

Уміння Є. М. Лисика використовувати оптичні ілюзії підштовхнули архітекторку з Дніпра Т. Товстик до творення ілюзійного простору музейно-туристичного комплексу “Козацька фортеця”. Стали в нагоді архітектурно-сценографічні ідеї Є. М. Лисика і під час побудови простору і організації дії телешоу театру “Різдво з Русланою” у павільйоні Львівського телебачення – найбільшому в Україні.

Концепцію проекту символічно-образної, предметно-просторової, колористичної, сценографічної і функціональної організації театру розробив професор В. Проскураков. А реалізувати ці ідеї допомогли відомі театральні художники В. Бортяков, В. Толмачов за участі архітектора Р. Кубая і конструктора В. Турчина. І хоча павільйон цей є найбільшим серед таких споруд в Україні – він має план розмірами 30х20 метрів і висоту 15 метрів до конструкцій перекриття – автори від самого початку проектування і до конструювання простору шукали шляхи візуального розширення меж простору споруди для створення ілюзії космічної безмежності...

Саме з цією метою в лівому куті павільйону – головному просторі всієї композиції – за подіумом-зіркою був змонтований театральний задник, написаний Є. Лисиком для балету-вистави “Сотворення світу”. На відміну від сцени Львівської опери, задник був змонтований так, що водночас нагадував величезну піварку “Всесвіту” і величезну космічну печеру, яка трансформує, розширює простір павільйону, затягуючи туди, в глибини “Всесвіту”, все і всіх, що творили Різдвяне дійство. А архітектор Ю. Філіпчук використав як метафори сценографічні ескізи вирішення Лисиком опер “Терем-теремок”, “Царівна-наречена”, балету “Дюймовочка” для творення архітектури і розширення функціонально-жанрових і театральних постановчих можливостей, що допомогло автору перетворити будівлю театру в м. Кропивницькому, який своїм екстер’єром нагадував ангар (рис. 4), на казковий замок, а інтер’єр – на синкретичне поєднання просторів сцени, глядацького залу, театального подвір’я [21].

*Рис. 4. Новий загальний вигляд лялькового театру у м. Кропивницькому.
Архітектор Ю. Філіпчук. Робочі креслення виконані у 2014 р.
(фото з архіву архітектора Ю. Філіпчука)*

Висновки

Аналіз результатів опитування архітекторів і сценографів довів, що вони у своїй творчій діяльності спираються також на архітектурно-сценографічні принципи, апробовані Є. М. Лисиком, що відобразилося в архітектурі проєктованих і збудованих ними будівель.

Результати опитування дають змогу стверджувати, що архітектурно-сценографічні принципи творчості Є. М. Лисика можуть мати місце у пошуках архітекторів у майбутньому. Що підтверджує необхідність постійного наукового вивчення творчих методик як Лисика, так і інших творців монументальних сценографій минулого і сьогодення.

1. Диченко І. С. *Євген Лисик. Нарис про життя і творчість*. – К.: Мистецтво, 1978. – 112 с.
2. Островський Г. *Монументальна сценографія* // *Творчество*. – 1984. – № 3. – С. 18–19.
3. Доманська Г., Проскураков В. “Те, що живе у тобі...” // *Кіно / Театр*. – 1997. – № 1. – С. 22–24.
4. Медвідь Л. *Де кілька слів про майстра* // *Альманах 1995–1996, Львівська академія мистецтв*. – 1997. С. 28–29.
5. Проскураков В. *Потрібне і вічне* // *Театральна бесіда*. – Львів, 2001. 4.2 [10]. – С. 40–43.
6. Проскураков В. *Феномен Лисика*. In *memoriam Євгена Лисика* // *Галицька брама*. – 1995. – № 8. – С. 8–9.
7. Проскураков В. *...Він жив театром...* In *memoriam Євгена Лисика* // *Галицька брама*. – 1995. – № 8. – С. 11.
8. *Prazske Quadriennale scenografie a divadelniho prostoru 2015. Sdielny Prostor Hudba Pocasi Politicka/ Institut umeni – Divadelni ustav*, 2015. – 392 s.
9. *Prague Quadrennial of Performance Design and Space. Program brochure PQ19 imagination, transformation, memory*. // *Publisher: Arts and Teatre institute*. – Prague, 2019. – P. 228. – ISBN: 978-80-7008-417-5. *Publ. number of ATI: 749 English*.
10. Проскураков В. І. *Архітектура українського театру. Простір і дія: монографія*. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, Вид-во “Срібне слово”, 2004. – С. 518–525.
11. *Євген Лисик : Бібліографічний покажчик* / укл. В. Проскураков, О. Зінченко. – Львів: Срібне слово, 2005. – 64 с.
12. Проскураков В. І. *Антологія та ідеологія оглядів – конкурсів дипломних проєктів випускників архітектурних шкіл України кінця ХХ – початку ХХІ століть* / В. І. Проскураков // *Архітектура: [зб. наукових пр.]*. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2003. – № 486. – С. 176–182.
13. Проскураков В. І. *Про огляди – конкурси дипломних проєктів випускників архітектурних шкіл України в роки незалежності* / В. І. Проскураков // *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Праці Комісії архітектури та містобудування*. – Львів. Вид-во Дослідно-видавничого центру НТШ у Львові, 2005. – Т. ССХLIX. – С. 633–653.
14. Проскураков В. І., Кубай Р. М. *У руслі відроджених традицій і модерних концепцій (з досвіду творення сценографії українських християнських концертно-видовищних заходів наприкінці ХХ ст.)* // *Вісник Львівської політехніки “Архітектура”*. – Львів: Вид-во Держ. ун-ту “Львівська політехніка”, 1998. – № 358. – С. 245–252.
15. Проскураков В. *Творчість Є. М. Лисика в часі, просторі, сценографії та архітектурі.: монографія* / В. Проскураков, З. Климко, О. Зінченко. – Львів: Вид-во Держ. ун-ту “Львівська політехніка”, 2016. – 136 с. ISBN 978-966-941-008-5.
16. Климко З. В. *Архітектура сценографії Є. Лисика: дис. ...канд.арх.:18.00.01*. – Львів, 2019. – 232 с.
17. *Novard Pamela with Drabek Pavel. What is scenography? – New-York.: Routledge*, 2019. – р. ХХ–ХХIV.
18. Проскураков В. І. *Принципи розвитку архітектурної типології Українського театру: дис. ...д-ра арх.:18.00.02*. – Київ, 2002. – 755 с.
19. Кордунян О. П. *Принципи пропорціонування в архітектурних типах громадських будівель і споруд України: автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.02*. – Львів, 2009. – 22 с.
20. *Мещераков В. Н. Воссоздание Кафедрального Спасо-Преображенского собора* / В. Н. Мещераков. – Одесса: Феникс, 2017. – 464 с. ISBN 978-966-928-107-4.
21. *Yurii Filipchuk. The architectural creation of theatrical and entertainment centers for children and young as a factor of increasting the attractiveness of cities in Ukraine. The example of the puppet theater in Kropyvnytskyi / Yurii Filipchuk // Zabudova na obszarach zurbanizowanych, zagrozonych oraz trudnych: Monografia – Architektura 6 / pod regacja Joanny Gill – Mastalerczyk – Kielce: Politechnika Swietokryska*, 2017. – S. 56–66. PLISBN 978-83-65719-23-2.

**INFLUENCE OF SET DESIGN IDEAS BY EUGENE LISIK
ON THE CREATIVITY OF ARCHITECTS OF UKRAINE**

© Klymko Z., 2019

In the article, according to the results of a questionnaire survey and analysis of design decisions and realizations of practicing architects and 5 set designers of Ukraine and abroad, the influence on their creativity of architectural and set design ideas of E. Lisik is highlighted.

In the last years of the XXI century the number of publications on the work of the Lisik has increased. This was influenced by many factors, especially the educational, design and scientific activities of the Department of Architectural Environment Design. What is most reflected in the successfully defended at the Chair of the thesis "Architecture of scenography by E. Lisik" in 2018. One of the scientific tasks of which was to prove that its architectural and scenographic principles take place and develop in modern architectural Ukrainian design and construction not only by representatives of Lviv Architectural School – teachers, students and graduates, but also by creators of architecture in other cities of Ukraine. But if the achievements in this field by the representatives of the Lviv Architectural School are known to specialists and fans of the theater, then the achievements of architects in other cities and regions, and especially in applied design – are little known. Therefore, the purpose of the article was not only to cover the principles of EM Lisyk's creativity used and developed by the creators of architecture, but also to analyze the architecture of objects created by them.

Ключові слова: архітектурно-сценографічні ідеї, принципи, методики Євгена Лисика.